

Małgorzata K. Przyboś

HISTORIA W DZIENNIKACH SZKOLNYCH ZAWARTA DZIENNIKI Z MIĘDZYWOJENNEJ ANDRZEJÓWKI

Każdy uczeń, nauczyciel i rodzic miał w swoich rękach szkolne dzienniki. Często się zdarzało, że dzienniki te znajdowały się w rękach niepowołanych i w tajemniczych okolicznościach ginęły lub były przyczyną licznych nieporozumień. Dlaczego o nich piszę? Otóż nie tak dawno w jednym z artykułów przeczytałam, że te stare, pocziwe i wysłużone dzienniki muszą przejść do lamusa, zastąpione dziennikami elektronicznymi. Póki co jednak dzienniki papierowe nadal istnieją.

W zamieszczonym poniżej artykule pragnę skreślić parę słów o dawnych dziennikach. Opowieść dotyczy ocalałych z różnych kataklizmów dziejowych i losowych kilku dzienników szkoły w Andrzejówce, z którymi miałam możliwość się zapoznać w czasie prac nad protokołami Rady Gromadzkiej oraz nad kronikami szkół w Miliku i Andrzejówce. Ocalało ich tylko siedem; obejmują lata 1928/29 (dwa na każde dwa oddziały), 1929/30 (dwa), 1930/31 (jeden tylko dla oddziału I), 1931/32 (jeden dla I i II oddziału), oraz jeden o niepewnej dacie – prawdopodobnie dotyczy on roku szkolnego 1927/28.

Współczesne dzienniki najczęściej są porządnie oprawionymi zeszytami formatu A4, wydawanymi nauczycielom za potwierdzeniem odbioru, kupowanymi w wydawnictwach akcydensowych; po wypełnieniu i opatrzeniu stosownymi pieczęciami stają się dokumentami pieczęlowicie przechowywanymi w archiwach szkolnych. Przeglądając archiwum macierzystej szkoły, miałam możliwość zapoznać się z „karierami szkolnymi” wielu wybitnych i znanych postaci kultury, literatury, nauki itp. Jako że wspomniana szkoła należy do jednych z najstarszych szkół polskich, a jest położona w samym centrum Krakowa, można było napotkać tu „prywatystów” (mieszkających poza Krakowem, uczących się pod okiem guwernerów, a egzaminy zdających w trybie eksternistycznym), wywodzących się z zacnych rodzin szlacheckich i mieszczańskich. Spróbuję dokonać porównania dzienników z „elitarną” szkołą śródmiejskiej z pamiątkami lat międzywojnia – dziennikami szkoły łemkowskiej w Andrzejówce.

Na pierwszy rzut oka nie różnią się niczym. Wykonane są z nie najlepszej jakości papieru, także i te, które pamiętają czasy „nieboszczki Austrii”. Są one dłuższe i węższe od współczesnych, czasem porządnie oprawione w tekturkę marmurkową, ale najczęściej, jeżeli się tylko zachowała, w szarą okładkę z nadrukiem. Wszystkie mają podobną „etykietkę”, informującą o tym, że jest to Szkoła Powszechna, z wolnym miejscem na wpisanie, ile klas sobie liczy i w jakiej miejscowości się znajduje. Następnie zawarte

są informacje, które miał obowiązek wpisać nauczyciel – wychowawca: jaka klasa i który oddział jest wpisany do konkretnego dziennika. Pośrodku dumnie, wytłuszczony i znacznie większy, widnieje napis: **Dziennik lekcyjny**. Pod nim znajduje się miejsce wykropkowane, gdzie małymi literkami należało wpisać gospodarza danej klasy.

We współczesnych dziennikach znajduje się szereg informacji dodatkowych: rodzaj szkoły, dokładny adres (z podaniem powiatu, województwa itp.). Spotyka się tu też notatki dotyczące klasy, roku szkolnego, przedstawicieli Rady Rodziców, przedstawicieli samorządu klasowego, numerów programów; na dole arkusza widnieje informacja, kto jest wychowawcą. Dziennik taki musi być porządnie opieczetowany, aby nikt nie miał wątpliwości, że jest to dokument urzędowy. We współczesnym dzienniku w okładce wewnętrznej umieszczona jest tekturka, na której wpisuje się w kolejności alfabetycznej uczniów uczęszczających do danej klasy, dalej dodaje się najróżniejsze, mniej lub bardziej potrzebne informacje, często objęte ochroną danych osobowych. Potem następuje kilkadziesiąt kartek, równo podzielonych, w których uczący różnych przedmiotów wpisują tematy swoich kolejno przeprowadzonych lekcji. Każdy przedmiot ma swoje miejsce na wpisanie ocen, nawet jest osobna rubryczka na oceny z zachowania. Taki dziennik kończą dane statystyczne informujące o średniej klasy, procencie obecności, o ilości dzieci mieszkających w rejonie, uczęszczających na dany język itd.

Tymczasem **Dziennik lekcyjny** szkoły powszechnej jednoklasowej (jednoizbowej) w Andrzejówce nie potrzebował ani tylu kart, ani tylu informacji – był znacznie prostszy. I może przez to... wzruszający. Podzielony na rubryczki informujące o dniu i miesiącu, tematach przeprowadzonych na „religii, języku polskim, języku ruskim, rachunkach z geometrią, przyrodzie, geografii, historii, rysunkach, robotach, śpiewie, grach i gimnastyce, robotach kobiecych, cichych zajęciach”. Na końcu skromnie, w małej rubryczce, wpisywało się ilość obecnych na zajęciach dzieci. Jako że była to klasa 1 – 2, a oddział I i II, gospodyni klasy wpisywała na marginesach swoje dodatkowe uwagi, a na samym dole umieszczała informacje, na przykład o tym, że w danym dniu przypada niedziela lub jakieś święto. Tylko w niektórych dziennikach znajdował się na końcu zamieszczony spis uczniów, tzw. metryczka szkolna. W Andrzejówce osobno oprawiane były metryki szkolne, których zachowało się niewiele. Zdarzało się, że połączono dziennik z taką metryczką w jednolitą całość – być może ze względów oszczędnościowych, bo taniej wypadła oprawa.

Po reformie „jędrzejowiczowskiej” zmienił się wygląd zewnętrzny **Dziennika lekcyjnego**. Otrzymał on twardą oprawę, z naklejką, na której kaligraficznym pismem umieszczano informację, o jaką klasę chodzi. Zmienił się też wygląd strony tytułowej i dwóch pierwszych. Najlepiej przedstawić to graficznie:

RZECZPOSPOLITA POLSKA

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGOPOWIAT.....
klasowa szkoła powszechna im.....w

Rocznik.....
 Oddział..... Rok szkolny 19.....

DZIENNIK LEKCYJNY

Przejrzany przez Dyrektora (rękę) szkoły
 w dniach:.....

Podpis:

Wizytacja odbyła się
 dnia.....

Inspektor Szkolny

.....
Wychowawca-wychowawczyni

„Szkolnica”, Kraków, Szewska 2 -L.sk1.264a.10.000.IX.28.

Na stronie wewnętrznej znajdowały się tabelki (pisownia oryginalna):

Przedmiot	Ilość godzin	Nauczyciel przedmiotu
Religia		
Język polski		
Język.....		
Język niemiecki		
Historia		
Geografia i nauka o Polsce współczesnej		
Historia naturalna		
Fizyka i chemia		
Rachunki		
Algebra		
Geometria z rysunkiem wykreślnym		
Rysunki		
Śpiew		
Roboty ręczne		
Roboty kobiece		
Gry i gimnastyka		

Poniżej umieszczano w tabelce podział godzin. Inne zapisy pozostały niezmienione. Ciekawostką jest, że w żadnym z dostępnych mi dzienników ta strona wewnętrzna nie została wypełniona. Mogę to zrozumieć, gdyż większości przedmiotów na tym poziomie w szkole w Andrzejówce po prostu nie uczono, a pozostałych uczyła jedna „pani”, pełniąca również rolę kierowniczkę szkoły. Prawdopodobnie religii uczył któryś z diakonów, choć nie znalazłam na to potwierdzenia w dziennikach.

Zapisy tematów lekcyjnych w poszczególnych dziennikach powtarzają się, co jest zrozumiałe, jeżeli zna się specyfikę nauki w takiej placówce. System uczenia przypominał organizację pracy w szkole, znanej z popularnej książki Astrid Lindgren pt. *Dzieci z Bullerbyn*. I tu, i tam (a było to przecież w Szwecji) uczyła jedna „pani”, która musiała prowadzić w jednym pomieszczeniu równocześnie zajęcia dla czterech oddziałów. Jedynie niektóre przedmioty były wspólne. Pisano rysikiem na specjalnych tabliczkach, wyglądających jak pomniejszone, przenośne tablice szkolne, a napisany tekst po jakimś czasie ścierano ściereczką. Ciekawa jestem, jak zachowałyby się nasze współczesne dzieci, bez podręcznych komputerów, laptopów, piór, cienkopisów itp., gdyby zostały przeniesione w tamte czasy... A uczono się głównie na pamięć.

Szkola w Andrzejówce nosiła imię Przenajświętszej Bożej Rodzicielki. Jak na porządną placówkę przystało, rok szkolny rozpoczynał się niezmiennie uroczystą mszą świętą dla dzieci szkolnych. Zmieniały się tylko kolejne daty.

W dniu drugim (pierwszy poświęcony był właśnie na mszę) wpisy do dziennika rozpoczynały się od słów: „Pouczenie dzieci o zachowaniu się w szkole i poza szkołą, o utrzymaniu porządku w Sali szkolnej, sieni i otoczeniu szkoły”. W tym miejscu nasuwa się porównanie do czasów współczesnych, bo cóż innego piszemy, jak: „pouczenie uczniów o zasadach bhp w szkole i poza szkołą, o nienaruszaniu postanowień statutu szkoły i regulaminu uczniowskiego, o zasadach obowiązujących ucznia na co dzień” itd. W kolejnym zapisie czytamy: „Pouczenie dzieci o zachowaniu się w szkole i poza szkołą – o czystości i porządku (imiona i nazwiska dzieci)”, przy czym w innym dzienniku zapis ten jest poszerzony o informację dotyczącą rodziców dzieci. Wprowadzona we współczesnej szkole ochrona danych osobowych dzieci i rodziców w efekcie doprowadza czasem do sytuacji, gdy nie można zawiadomić rodziców, że dziecko zachorowało, bo nie życzyli oni sobie podawania danych albo podali nieprawdziwe.

Wróćmy jednak do dwudziestolecia międzywojennego w Andrzejówce. W następnym dniu (trzecim) przechodzono już do nauki. Nie istniało coś takiego, jak współczesny „tydzień ochronny”, zasiadało się do nauki i już. Na języku ruskim (nie: rosyjskim!) uczono się tradycyjnie: powtarzania małych i dużych liter. Czytano także „Ust. 2”, czyli *В школи*, innym razem czytankę *Дигусь і хлопці*, a jeszcze innym *Їчися*. Zapisy tematów lekcji podam poniżej, zamieszczając przy nich informację w postaci cyfry rzymskiej (dotyczyć to będzie oddziału, w którym dana lekcja się odbywała). Niejednokrotnie byłam zadziwiona dość archaicznym słownictwem używanym przez nauczycielkę. Często upraszczała sobie ona wpisy, skracając niektóre słowa, na przykład pisała: **Dtt** – co ni mniej, ni więcej oznaczało dyktando lub też zadanie klasowe. Oto przykładowe tematy,

których uczono na języku ruskim we wszystkich oddziałach równocześnie; zaznaczam jednak, że – pomiędzy wprowadzaniem nowych zagadnień – powtarzano je wielokrotnie, utrwalano, ćwiczano, a wreszcie pisano zadania klasowe i *dyktaty* sprawdzające:

- „Ust. *Дигусь і хлопці* /II
- Rozmówka z dziećmi o szkole /I
- Wiersz 1.ust.1 – *До школи* /III
- Wiersz 1 i ust.1 – *Учися дитинко* /III
- Rozmówka z dziećmi o domu i zachowaniu się poza szkołą wobec starszych /I i II
- Rozmówka z dziećmi o zajęciach rodziców i o pomaganiu rodzicom w pracy /I
- Ust. 5 – *Добра дитинка*
- Ust.5 – *Поворот до рідного села* /IV
- Uczenie wiersza *Осінь* /I
- Ust. str. 73 – *Хлопчик і аблінка* /II
- Bajka *Червоні кapturek* /I
- Rozmówka o człowieku – główne części ciała i nazwy /I
- Ust.ze str.75 – *Наша хатка*/II
- Pouczenie o trzymaniu tabliczki i rysika /I
- Pisanie: kres. ///, prostych – ||| – (...) pis.- i - o-e-н-н-і-ї-нь-ю-ж- itp. /I [przykłady]
- Ust. 9 *Супоту* /II
- Zadanie szkolne ruskie, dyktat ruski [także przykład]
- Ust. 14 *До школу* /II
- Ust. 16 *Лакома Зося* /II
- Ust. 33 *Зима* II/III
- Ust.31 *Св отець Ніколай* /II
- Czytanka kursoryczna lub kursoryczne czytanie, np. *Черешня, Вовк, Князь Олег і Кнагіна Олга, Птици вертають* /na wszystkich poziomach
- Uczenie wierszyka: *Малецький школар, Приятели.*”

Uczono się także czytanek historycznych, jak np.: *Словяне, Монастирі на давней Русі, Первий Кіііівські князі, Перека про св. Кінгу, Засновне Кієва, Заснованне Кракова, Хрещ Русі*, czy też *Віра давних Русинів*.

Były też pogadanki nauczające i pouczające, np.: *Без муки нема науки, На все ест сно[co]б*. Pojawiają się tematy okazjonalne: *Хігієна mieszkai – будова mieszkai на wsi – stajen itp.* (dla wszystkich oddziałów) lub *II rocznica Niepodległości Polski – odczyt, śpiewy – deklamacje, Wykład o Kazimierzu Pułaskim jako w 150 rocznicę śmierci*, czy też *Imieniny Marszałka Józefa Piłsudskiego – Msza św. w cerkwi, przemówienie do dzieci o Marszałku Józefie Piłsudskim – śpiewy – deklamacje*, a także *Konstytucja 3 maja – Przedmowa – śpiew – deklamacje oraz Opowiadanie dzieciom o Powszechnej Wystawie w Poznaniu*.

Na końcu dziennika z roku szkolnego 1931/32 umieszczono *Rejestr* do zapisywania nieobecności dzieci na nauce szkolnej. Pod spodem zawarto wskazówki dotyczące artykułów prawnych regulujących uznawanie usprawiedliwionej nieobecności dziecka

na lekcjach, a także w jaki sposób należy nieobecności, spóźnienia i obecności notować itp. Dokładnie to samo spotykamy w naszych współczesnych dziennikach i w odrębnych przepisach MEN-owskich. Różnica jest jednak zasadnicza; w dzienniku szkoły w Andrzejówce pojawia się punkt 3, w którym czytamy: „Za powód uzasadniający nieobecność dziecka na nauce szkolnej nie mogą być uznawane: pasanie bydła i inne zajęcia domowe, czy pozadomowe dzieci szkolnych”.

W omawianym *Rejestrze* zapisano oddziałami wszystkie dzieci szkolne, które w tym czasie uczęszczały do szkoły (podaję oryginalną pisownię imion).

Oddział I				
Nazwisko i imię ucznia	rok urodz.	miejsce urodzenia	Rodzice	nr domu
Dziurbel Helena	1925	Andrzejówka	Andrzej, Maria	43
Hołowacz Michał	1925	Andrzejówka	Andrzej, Weronja	78
Hołowacz Petro	1925	Andrzejówka	Petro, Julija	37
Hołowacz Stefan	1923	Andrzejówka	Jacko, Maria	12
Hołowacz Weronja	1922	Andrzejówka	Dmytro, Maria Pelaczek	71
Kostura Anna	1925	Andrzejówka	Konstanty, Wiktoria	85
Kostura Wasyl	1925	Andrzejówka	Konstanty, Maria	75
Kopacz Warwara	1925	Andrzejówka	Stefan, Justyna	48
Muryn Osyf	1925	Andrzejówka	Stefan, Stefania	8
Orynik Stefan	1923	Andrzejówka	Waško, Anna	5
Semczyszak Petro	1925	Andrzejówka	Waško, Maryja	58
Semczyszak Stefan	1924	Andrzejówka	Piotr, Anna	25
Tyrpak Iwan	1925	Andrzejówka	Petro, Helena	27
Tyrpak Marja	1923	Andrzejówka	Aleksander, Anna	61
Oddział II				
Dziurbel Wasyl	1924	Andrzejówka	Stefan, Maria	43
Hołowacz Anna	1921	Andrzejówka	Dmytro, Marja Pelaczek	71
Hołowacz Michał	1923	Andrzejówka	Natko, Anastazja	65
Krynicky Stefan	1924	Andrzejówka	Teodor, Tekla	28
Krynicky Stefan	1921	Andrzejówka	Wasko, Maria	11
Kopacz Katarzyna	1923	Andrzejówka	Sidor, Warwara	66
Kopacz Stefan	1921	Brigeport	Joachim, Anna	13
Kopacz Zuzanna	1922	Brigeport	Joachim, Anna	13
Kostura Petro	1923	Andrzejówka	Konstanty, Wiktoria	85
Muryn Stefania	1923	Andrzejówka	Stefan, Stefania	8
Rusyniak Julia	1924	Andrzejówka	Antoni, Antonina	41
Semczyszak Katarzyna	1923	Andrzejówka	Wasko, Maria	58

Oddział III – 3-ci rok nauki				
Bryl Antoni	1923	Andrzejówka	Dominik, Anna Bugno	15
Cechini Irena	1921	Andrzejówka	Joanna Cechini	79
Dziurbel Nikifor	1923	Andrzejówka	Andrzej, Marja	43
Hołowacz Helena	1923	Andrzejówka	Dmytro, Marja Pelaczek	71
Hołowacz Maryja	1919	Andrzejówka	Tomko, Anastazja	22
Hryceniak Anna	1923	Andrzejówka	Stefan, Wiktorja	7
Kostura Anna	1923	Andrzejówka	Konstantyn, Marja	75
Komisarczyk Klaudia	1918	Andrzejówka	Anna Komisarczyk	69
Magiera Stefan	1923	Andrzejówka	Osyf, Anna	14
Muryn Petro	1922	Andrzejówka	Stefan, Stefania	8
Orynyk Anna	1923	Andrzejówka	Petro, Tekla	35
Rusyniak Emilja	1921	Andrzejówka	Antoni, Antonina	41
Semczyszak Iwan	1923	Andrzejówka	Iwan, Marja	63
Tyrpak Stefan	1923	Andrzejówka	Petro, Helena	23
Tyrpak Weronja	1922	Andrzejówka	Aleksander, Anna	61
Chylak Wołodymir	1923	Leluchów	Ks. Chylak Józef w Leluchowie	u Stanczaków
Oddział III – 4-ty rok nauki				
Hołowacz Helena	1921	Andrzejówka	Jacko, Marja	12
Hołowacz Marja	1923	Andrzejówka	Petro, Julja	19
Hołowacz Marja	1921	Andrzejówka	Andrzej, Weronja	78
Kostura Stefan	1921	Andrzejówka	Konstantyn, Wiktorja	85
Kreta Stefan	1921	Andrzejówka	Stefan, Marja	42
Muryn Marja	1920	Andrzejówka	Stefan, Stefania	8
Muryn Warwara	1921	Andrzejówka	Stefan, Stefania	8
Semczyszak Marja	1920	Andrzejówka	Iwan, Marja	63
Tyrpak Iwan	1921	Andrzejówka	Daniel, Antonina	77
Tyrpak Weronja	1921	Andrzejówka	Tymko, Marja Barnowski	63
Hołowacz Stefanja 7 XII 1931 przyj. ze służby w W-wie	1921	Andrzejówka	Petro, Julja	37
Markowicz Iwan zgf. się 28 I 1932	1918	Milik	służy u Brukarskiego Semena	60
Oddział IV – 5-ty rok nauki				
Barna Iwan	1920	Andrzejówka	Wasko, Agafja (Akafja)	20
Hołowacz Anna	1921	Andrzejówka	Tomko, Anastazja	22
Hołowacz Magdalena	1921	Andrzejówka	Stefan, Anastazja	30
Hurej Ołena	1916	Milik	Tomko, Anna Semczyszak	17

Kostura Iwan	1921	Żegiestów	Konstanty, Maryja	75
Krynicka Anna	1921	Andrzejówka	Teodor, Tekla	28
Ostrowska Antonina	1920	Żegiestów	Wasko, Anna Orynyk	5
Rusyniak Stefan	1918	Andrzejówka	Antoni, Antonina	41
Oddział IV – 6-ty rok nauki				
Dziurbel Stefanja	1919	Andrzejówka	Stefan, Marja	43
Hołowacz Anna	1919	Andrzejówka	Andrzej, Weronja	70
Hołowacz Anna	1919	Andrzejówka	Petro, Julja	37
Hołowacz Helena	1919	Andrzejówka	Tomko, Anastazja	22
Hołowacz Stefanja	1919	Andrzejówka	Stefan, Teodora	40
Oddział IV – 7-my rok nauki				
Kopacz Anna	1919	Andrzejówka	Sidor, Warwara	11
Kreta Stefan	1919	Andrzejówka	Teodozja (wdowa)	6
Kuruc Marja	1919	Andrzejówka	Michał, Weronja	3
Semczyszak Anna	1918	Andrzejówka	Wasko, Marja	58

We współczesnych dziennikach również znajdują się rubryki, w których nauczyciele dokonują zapisów dotyczących miejsca i roku urodzenia dziecka, imion i nazwisk opiekunów, a także adresu zamieszkania. Kiedyś – podobnie jak w dziennikach (metrykach) z Andrzejówki – notowano informacje o zawodzie wykonywanym przez rodziców; obecnie jest to objęte tajemnicą. W dzisiejszych dziennikach brak także wpisów dotyczących wyznania. Są natomiast takie, które informują o obwodzie szkolnym, do którego uczeń należy, lub o odległości, jaką uczeń musi pokonać w drodze do szkoły.

Przeglądając dalsze strony dziennika i szukając ewentualnych ciekawych notatek, ku swemu zdziwieniu natknęłam się na fragment metryki szkolnej z roku szkolnego 1945/46.

Oto on:

Józef Cechini	1938	Andrzejówka	Karol, Katarzyna	Andrzejówka
Hołowacz Marja	1937	Andrzejówka	Michał, Weronika	jw.
Kopacz Jan	1937	Andrzejówka	Michał, Tatjana	jw.
Maślanka Zygmunt	1937	Piwniczna	Franciszek, Maria	brak danych
Maślanka Zofja	1938	Piwniczna	Tomasz, Maria	Andrzejówka
Maślanka Eleonora	1938	Piwniczna	brak danych	brak danych
Pierog Zofja	1938	Muszyna	Józef, Helena	Andrzejówka
Kowalczyk Maria	brak danych	Rożnów	Wojciech, Rozalia	Rożnów
Koral Antoni	1936	Piwniczna	brak danych	brak danych
Małek Józef	1936	Andrzejówka	Stanisław, Nadzia [Nadzieja]	Andrzejówka
Maślanka Aleksander	1936	Piwniczna	Władysław, Julia	jw.

Semczyszak Michał	1936	Andrzejówka	brak danych	jw.
Semczyszak Olga	1936	Andrzejówka	brak danych	jw.
Śmigocka Ludwika	1935	Piwniczna	brak danych	jw.
Tyliszczyk Jadwiga	1938	Muszyna	brak danych	jw.
Załubska Stefania	1937	Żegiestów	Józef, Katarzyna	jw.
Cycoń Władysława	1936	Piwniczna	brak danych	jw.
Gardoń Ireneusz	1936	Piwniczna	Jan Maria	jw.
Hołowacz Stefania	brak danych	brak danych	brak danych	jw.
Skalniak Maria	1936	Piwniczna	brak danych	jw.
Śmigocki Józef	1934	Piwniczna	brak danych	jw.
Łukaczyk Piotr	1932	Andrzejówka	brak danych	jw.
Korał Kazimierz	1934	Piwniczna	brak danych	jw.
Maślanka Ludwika	1935	Piwniczna	brak danych	jw.
Semczyszak Jan	1934	Andrzejówka	brak danych	jw.
Bugno Stanisława	1935	Andrzejówka	brak danych	jw.
Hołowacz Juliusz	1933	Andrzejówka	brak danych	jw.

Na tych niekompletnych wpisach kończą się stare *Dzienniki lekcyjne* szkoły w Andrzejówce. Ostatnie notatki są dokonane ręką nauczycielki Heleny Stanczakowej.

Cerkiew w Andrzejówce